

Карбивничый О.П. Теоретические подходы к исследованию развития природоохранных территорий на примере биосферного заповедника "Дунайский"

Рассмотрены теоретические подходы к исследованию развития природоохранных территорий Украины, а также предложения по их усовершенствованию. Хозяйственная деятельность человека в погоне за высокими доходами может привести к истреблению природного богатства любой страны. Очевидно, что должен быть жесткий контроль за использованием природных ресурсов. Именно для этого и создаются природоохранные территории практически во всех странах мира, не является исключением и Украина.

Karbivnychyy O.P. Theoretical approaches to the exploration of the development of environmental territories by example of "Dunayskyy" Biospheric National Park

This article considers theoretical approaches to the exploration of the development of environmental territories of Ukraine and also suggestions for their improvement. People's economical activity to scoop the highest financial incomings may cause the extermination of the natural resources of any country. That's why the strict tight control for the usage of natural resources has to be everywhere. National parks and nature reserves are founded for this purpose almost around the world, in all countries, and Ukraine is one of them.

УДК 657.6:504

*Заст. директора М.М. Кочерга, канд. с.-г. наук –
Институт агроекології і природокористування НААН*

**ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОЛОГІЧНОГО АУДИТУ
В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ**

Обгрунтовано підхід до формування системи екологічного аудиту в сільському господарстві, заснований на порівняльному аналізі основних напрямів розвитку цієї процедури як комплексної форми контролю, що враховує встановлені екологічні норми і фінансові показники господарської діяльності в екологічній сфері сільськогосподарських товаровиробників.

Ключові слова: екологічний аудит, сільське господарство, сільськогосподарські товаровиробники, система, комплекс.

Серед пріоритетів сталого соціально-економічного розвитку України об'єктивно постає необхідність екологічно збалансованого функціонування аграрного сектору економіки, яке є неможливим без переорієнтації господарського механізму сільськогосподарських підприємств на раціональне природокористування. Проте сьогодні особливістю сільського господарства України є те, що в діяльності значної частини аграрних підприємств у процесі виробництва продукції враховують переважно соціально-економічне спрямування, а екологічні проблеми мають другорядне значення. За таких умов можливе утворення небажаних і незворотних екологічно небезпечних процесів у природокористуванні, які безпосередньо впливають на навколишнє природне середовище. Отож, нагальним стає пошук нових механізмів зменшення антропогенного впливу на навколишнє природне середовище. У системі економічних механізмів природокористування екологічний аудит виступає як засіб підвищення екологічної обгрунтованості та ефективності діяльності суб'єктів господарювання.

Питання з обгрунтування особливостей функціонування сільськогосподарських підприємств в умовах системи екологічного менеджменту та місця екологічного аудиту в цій системі досліджували багато науковців і практиків, серед яких: С.Ю. Булигін, В.Ф. Дегодюк, М.В. Ільїна, Т.А. Кирсанова, К.Л. Лучишина, Г.М. Скударь Т.І. Пізняк, О.І. Фурдичко, Є.В. Хлобистов та інші. Безпосередньо проблемам розвитку екологічного аудиту систем навколишнього природного середовища приділяли увагу Т.П. Галушкіна, У.П. Новак, С.В. Макаров, Ю.М. Сахно, В.Л. Сидорчук, П.М. Скрипчук, В.Я. Шевчук, Г.Г. Шматков та інші. Однак, незважаючи на велику кількість наукових робіт, проблема впровадження екологічного аудиту в систему управління природними ресурсами, особливо у сфері АПК, залишається актуальною і потребує подальших досліджень у напрямі формування системи екологічного аудиту в сільськогосподарському виробництві.

Метою формування системи екологічного аудиту в сільському господарстві є створення такого механізму вирішення екологічних проблем, який став би невід'ємною частиною діяльності аграрного підприємства та сільської територіальної громади. Іншим важливим завданням є демонстрація населенню, установам і організаціям політики в галузі охорони навколишнього середовища та ефективності заходів із реалізації місцевої екологічної політики.

Екологічний аудит є також істотним моментом у розробці та розвитку стратегії бізнесу, запорукою успіху діяльності сільськогосподарських підприємств внаслідок підвищення їх конкурентоспроможності в умовах зростаючої екологічної спрямованості ринку та споживачів завдяки:

- зниженню собівартості виробленої сільськогосподарської продукції внаслідок економії енергії, сировини та природних ресурсів;
- відсутності витрат, пов'язаних із виплатою штрафів і компенсацій за перевищення нормативів та лімітів стосовно викидів забруднювальних речовин у навколишнє середовище;
- оптимізації питань щодо управління і зниження обсягів утворюваних відходів [7, с. 64].

Структурно, на думку фахівців, алгоритм екологічного аудиту в сільському господарстві повинен включати:

1. Аналіз існуючої ситуації і вибір пріоритетних напрямів, після чого розпочнеться процес реалізації екологічного аудиту.
2. Вибір та обгрунтування етапів.
3. Навчання персоналу і фахівців.
4. Оцінку результативності екологічного аудиту, включаючи зміну ставлення, поведінки та посилення економічної відповідальності за вплив на навколишнє середовище.
5. Інформування населення та активізація участі громадськості.

Аудиторська перевірка складається з початкового огляду стану навколишнього середовища, а також оцінки екологічних аспектів виробничої діяльності об'єкта екологічного аудиту [3]. Організаційний розділ екологічного аудиту включає такі питання, як комплектування команди аудиторів, фінансування робіт, розвиток програми екологічного аудиту та використання її результатів. Проведення екологічного аудиту сільськогосподарських товаро-

виробників можна представити як поетапну програму, яка залежно від специфіки об'єкта аудиту повинна складатися з наведених нижче робіт (рис. 1).

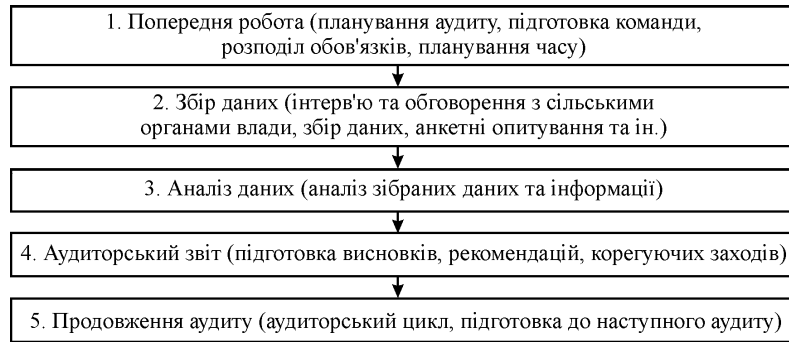


Рис. 1. Етапи проведення екологічного аудиту сільськогосподарських товаровиробників

Загалом, порядок проведення екологічного аудиту сільськогосподарських підприємств включає:

- планування аудиту на основі попереднього аналізу організації оцінки масштабу майбутніх робіт, а також визначення процедури, яку потрібно використовувати в процесі перевірки;
- аналіз і оцінку системи обліку і звітності в галузі охорони навколишнього середовища та використання природних ресурсів, системи чинних і планованих природоохоронних заходів;
- збір аудиторських доказів із метою оцінювання відповідності діяльності економічного суб'єкта у сфері охорони навколишнього середовища та природокористування законодавчим і нормативним актам, а також перевірку їх достовірності;
- документальне оформлення аудиторських доказів, виклад підсумків перевірки у вигляді аудиторського звіту і висновку [5, с. 138].

Результати та рекомендації проведеного екологічного аудиту доводять до об'єктів екологічного аудиту, які повинні оцінити поточний стан навколишнього середовища, розробити відповідні коригувальні заходи і здійснити запропоновані інструкції. Зважаючи на наявний зарубіжний досвід розвитку екологічного аудиту, можна використовувати для збирання інформації анкети та опитувальні листи огляду стану навколишнього середовища (огляд екологічних ефектів), анкети проведення аудиту щодо дотримання екологічних вимог (оцінка регіональної політики і програми в галузі охорони навколишнього середовища, системи екологічного управління, оцінка джерел фінансування та ін.) [1, с. 44].

Залежно від специфіки та пріоритетності завдань, екологічний аудит сільськогосподарських товаровиробників може містити такі основні блоки:

- огляд стану навколишнього середовища (вода і водопостачання, енергозабезпечення та енергозбереження, забруднення атмосфери, ґрунту, сфера поводження з відходами, транспортне обслуговування, шум, біота і зелені насадження та ін.);

- збір достовірної інформації про екологічні аспекти виробничої діяльності об'єкта екологічного аудиту та формування на її основі висновку екологічного аудиту;
- встановлення відповідності об'єктів екологічного аудиту вимогам законодавства про охорону навколишнього природного середовища та іншим критеріям екологічного аудиту;
- оцінка впливу діяльності об'єкта екологічного аудиту на стан навколишнього природного середовища;
- оцінка ефективності, повноти й обґрунтованості заходів, які вживаються для охорони навколишнього природного середовища на об'єкті екологічного аудиту [3];
- пропозиції щодо вдосконалення екологічної політики на господарчому рівні.

Отже, сьогодні існує об'єктивна необхідність та зацікавленість керівництва сільськогосподарських підприємств у впровадженні та вдосконаленні системи екологічного аудиту. На жаль, правова невизначеність організації та проведення екологічного аудиту і брак фінансових коштів не дають змоги повною мірою реалізувати можливості екологічного аудиту в цій сфері.

Отож, ми пропонуємо механізм формування системи екологічного аудиту в сільському господарстві як інституту підвищення екологічної безпеки, зниження екологічних та інвестиційних ризиків, поліпшення ефективності використання бюджетних коштів у природоохоронній сфері та інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання в агросфері. Організаційну структуру системи екологічного аудиту сільськогосподарських товаровиробників представлено на рис. 2.

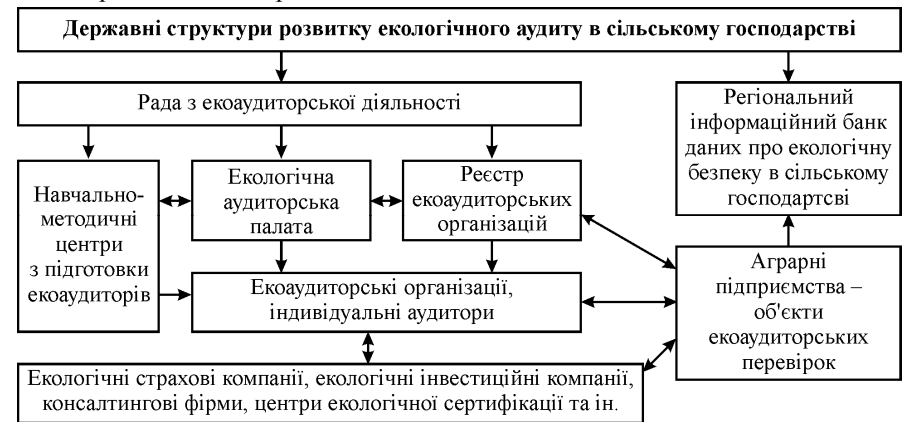


Рис. 2. Схема організаційної структури системи екологічного аудиту в сільському господарстві

Загалом система екологічного аудиту в сільському господарстві – це організаційно-функціональне об'єднання, яке включає: уповноважений орган державного регулювання у сфері екологічного аудиту та органи координації екоаудиторської діяльності, створювані при ньому; екоаудиторські організації; організації, які здійснюють господарську та іншу діяльність; акредитовані навчально-методичні центри з підготовки екологічних аудиторів, і має на

меті впровадження та розвиток екоаудиторської діяльності як виду підприємницької діяльності. Управління системою екологічного аудиту в сільському господарстві мають здійснювати уповноважений орган державного регулювання у сфері екологічного аудиту, Рада з екоаудиторської діяльності при уповноваженому органі та центральний орган системи – Екологічна аудиторська палата.

Основними завданнями організації та функціонування системи екологічного аудиту в сільському господарстві є:

- 1) організація та впровадження у практику господарської та природоохоронної діяльності: а) екологічного аудиту як організаційно-правового механізму незалежної оцінки природоохоронної діяльності підприємств-природокористувачів; фінансово-економічного механізму, що сприяє підвищенню фінансової стійкості діяльності та інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств, а також спрямованого на зниження ризику матеріально-фінансових втрат за рахунок бюджетного чи іншого фінансування природоохоронної діяльності організації; б) екоаудиторської діяльності як одного з видів підприємницької діяльності, що здійснюється з метою охорони навколишнього середовища та зміцнення екологічної безпеки сільськогосподарських підприємств [6, с. 129];
- 2) забезпечення державного регулювання організації і функціонування екологічного аудиту в сільському господарстві;
- 3) забезпечення вирішення практичних завдань з екологічної безпеки, зниження екологічних та інвестиційних ризиків, підвищення ефективності використання бюджетних коштів;
- 4) інформаційно-функціональна взаємодія системи екологічного аудиту з системами добровільної екологічної сертифікації і тощо;
- 5) розвиток екологічного аудиту за різними напрямками, зокрема комплексного екологічного аудиту сільськогосподарських підприємств для зміцнення їх екологічної безпеки, зниження екологічних та інвестиційних ризиків, підвищення ефективності використання бюджетних коштів.

Висновки. Отже, під екологічним аудитом у сільському господарстві ми розуміємо науково-практичний вид діяльності, заснований на аналізі господарської та природної підсистем на основі комплексної еколого-економічної оцінки та аналізу організації об'єкта аудитування, спрямований на вироблення заходів щодо збалансованого розвитку аграрної сфери та сільських територій.

Екологічний аудит сільськогосподарських підприємств базується на комплексному аналізі господарської та природної підсистем, завдяки чому передбачається аналіз сумісності, по-перше, господарської і природної підсистем у межах об'єкта аудитування; по-друге, об'єкта та його середовища; по-третє, створення територіальної організації з середовищем і природно-ресурсними властивостями, достатніми для компенсації всіх деструктивних процесів.

Література

1. Басанцов І.В. Екологічний аудит в Україні: актуальність, проблемні питання та напрями удосконалення / І.В. Басанцов, О.С. Пантелейчук // Механізм регулювання економіки : міжнар. наук. журнал. – 2010. – № 1. – С. 38-46.
2. Засць О.М. Екологічний аудит в Україні / О.М. Засць // Управління розвитком. – 2011. – № 2(99). – С. 44-45.

3. Закон України "Про екологічний аудит" від 24.06.2004 № 1862-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2004. – № 45. – Ст. 1833.
4. Кочерга М.М. Впровадження екологічного аудиту в систему інвестиційного забезпечення аграрних підприємств / М.М. Кочерга // Економіст : наук. журнал. – 2011. – № 10. – С. 23-25.
5. Новак У.П. Організаційно-економічний механізм реалізації екологічного аудиту в Україні / У.П. Новак // Інноваційна економіка : наук. журнал. – 2010. – № 1. – С. 134-139.
6. Пизняк Т.И. Организационно-экономические основы применения концепции экологического аудита в сельском хозяйстве / Т.И. Пизняк // Вісник Сумського національного аграрного університету. – Сер.: Економіка та менеджмент. – 2002. – Вип. 1-2. – С. 128-131.
7. Фостолович В.А. Екологічний аудит в системі екологічного менеджменту сільськогосподарських підприємств / В.А. Фостолович, О.О. Яковенчук, Я.О. Яковенчук // Інноваційна економіка : наук. журнал. – 2011. – № 4. – С. 61-65.

Кочерга Н.Н. Формирование системы экологического аудита в сельском хозяйстве

Обоснован подход к формированию системы экологического аудита в сельском хозяйстве, основанный на сравнительном анализе основных направлений развития данной процедуры как комплексной формы контроля, учитывает установленные экологические нормы и финансовые показатели хозяйственной деятельности в экологической сфере сельскохозяйственных товаропроизводителей.

Ключевые слова: экологический аудит, сельское хозяйство, сельскохозяйственные товаропроизводители, система, комплекс.

Cocherга M.M. The formation system of ecological audit in agriculture

Grounded approach to the formation system of ecological audit in agriculture, based on comparative analysis of main directions of development of this procedure as a complex form of control, takes into account the environmental standards established and financial indicators of economic activity in the environmental field of agricultural producers.

Keywords: ecological audit, agriculture, agricultural producers, the system complex.

УДК 630*/182+22]

Ст. наук. співроб. Ю.С. Шпарик, канд. с.-г. наук; ст. наук. співроб. Р.М. Вітер, канд. с.-г. наук; наук. співроб. Т.І. Савчин; фахівець І кат. Р.І. Фалько – УкрНДІгірліс, м. Івано-Франківськ

КОНТРОЛЬ СТАНУ ЛІСІВ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ У 2011 РОЦІ

За результатами оцінки стану облікових дерев на об'єктах моніторингу І рівня в 2011 р. пошкодження лісів регіону Українських Карпат віднесено до класу "слабкі". Мінімальна дефоліація була в ялиці та липи, а максимальна – у граба. За видами пошкоджень переважають сухі сучки у хвойних порід, листогризні – у листяних, поперечний рак – у бука та ялиці.

Ключові слова: моніторинг, стан лісів, клас Крафта, дефоліація, дехромація, пошкодження, ГІС.

Однією з найбільш достовірних методик оцінки стану лісів є діюча в Європі з кінця 1980-х років система моніторингу лісів ICP-Forest. Так, у звіті за 2010 р. ця європейська програма дала аналіз результатів обстежень майже 237 тис. облікових дерев на 15 591 об'єктів у 31 країні. Зроблено висновок, що стан лісів різних порід змінюється в останні роки за різними сценаріями. Так, дуб черешковий та бук лісовий від 1991 до 2009 рр. мають стійку тенденцію до погіршення стану – їх середня дефоліація стабільно зростає, відповідно, від 18 до 25 % та з 15 по 23 %. Сосна звичайна має зворотну тенденцію – після найгірших показників стану в 1994 р. її тренд до покращення стану найбільш